

انتشارات راه نوین

تاریخ هنر گچ بری و روشهای گچ کاری در ایران زمین

مؤلفان:

الهه انصاری

(مدرس تاریخ هنر)

(دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی)

الناز رشوند

(دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی)

سرشناسه : انصاری، الهه، ۱۳۵۲-

عنوان و نام پدیدآور : تاریخ هنر گچ بری و روشهای گچ کاریدر

ایران زمین/مؤلفان الهه انصاری،الناز ترکاشوند

مشخصات نشر: راه نوین ۱۳۹۰

مشخصات ظاهری : ۱۵۲ص:مصور،جدول

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۴۰۵-۹۲-۷

موضوع : گچبری - ایران - تاریخ موضوع:اندودکاری- ایران - تاریخ

موضوع: ایران - آثار تاریخی شناسه افزوده: رشوند،الناز، ۱۳۶۶

رده بندی کنگره: ۱۳۹۰ ت ۲ ۸الف/۳۹۷ TT

رده بندی دیویی: ۷۲۱/۴۴۶

شمار کتابشناسی ملی: ۲۷۰۹۶۰۲

تاریخ هنر گچ بری و روش های گچ کاری در ایران زمین

مؤلفان :

الهه انصاری-الناز رشوند

ناشر: راه نوین

چاپ اول ۱۳۹۱

شمارگان: ۵۰۰ جلد

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۴۰۵-۹۲-۷

قیمت: ۴۵۰۰۰ ریال

دفتر مرکزی انتشارات: تهران، میدان انقلاب، ابتدای خیابان کارگر جنوبی،

کوچه رشتچی، پلاک ۳۸، واحد ۵، تلفن ۶۶۵۷۴۱۱۵-۶

مقدمه: ۱۱

فصل اول : تاریخ هنر گچ بری در ایران باستان

۱-۱ تاریخچه گچ بری سنی ایران..... ۱۵

۱-۲ تاریخچه هنر گچ بری در دوره اشکانیان (پارت ها) ۲۳

۱-۳ تاریخچه هنر گچ بری در دوره ساسانیان ۲۶

۱-۴ کاربرد موتیف های گچ بری به عنوان تزئین در معماری ایران

باستان ۳۴

۱-۵ مروری بر هنر نقش برجسته کاری ایران باستان ۳۶

فصل دوم : تاریخ هنر گچ بری در ایران دوره اسلامی

۲-۱ ماهیت هنر اسلامی با رویکرد هنر گچ بری ایران در قرون اولیه

اسلامی در ایران ۴۱

۲-۲ هنر گچ بری در عصر سلجوقیان ۴۸

۲-۳ هنر گچ بری در عصر ایلخانان مغول ۵۲

۲-۴ هنر گچ بری در عصر تیموریان ۶۰

۲-۵ هنر گچ بری در دوره صفویه ۶۲

۲-۶ هنر گچ بری در دوره قاجار ۶۵

۲-۷ هنر گچ بری در عصر معاصر ۶۷

فصل سوم: گچ کاری و مراحل عملی آن

۳-۱ چگونگی انجام گچ بُری ۷۳

۳-۲ انواع گچ بُری ۷۴

۳-۳ طراحی گچ بُری و اقسام آن ۷۶

۳-۴ ابزار گچ بری ۷۹

۳-۵ کنده کاری بر روی گچ ۸۰

۳-۶ نقوش انسانی و حیوانی در طرح گچ بری ها ۸۲

۳-۷ گچ چیست ۸۶

۳-۸ معرفی برخی استادان به نام گچ بر انواع طرح ۸۸

فصل چهارم : آشنایی با روش های کاربردی گچ

- ۴-۱ خواص فیزیکی گچ و روش پخت آن ۹۷
- ۴-۲ انواع کوره های گچ ۹۸
- ۴-۳ شناخت انواع گچ و ویژگی های آن ۹۸
- ۴-۴ طریقه نگهداری گچ ۹۸
- ۴-۵ چگونگی ساخت گچ ۹۹
- ۴-۶ شناخت ابزار کار در گچ بری و گچ کاری ۱۰۱
- ۴-۷ مروری بر تعریف کاربرد ابزار گچ بری ۱۰۴
- ۴-۸ انواع طرح ۱۰۷

فصل پنجم : گچ کاری انواع سطوح رایج در معماری با تشریح یک اثر

- ۵-۱ قوس ها و انواع آن ۱۰۹
- ۵-۲ گچ بری بر روی دیوار ۱۱۰
- ۵-۳ گچ بری بر روی سطوح کروی ۱۱۰

۴-۵ فن ساختن گچ بری های مدرسه رکنیه یزد (مشاهدات اولیه ، فرضیه و

تطبیق با تئریات گچی بناهای دیگر - مطالعات آزمایشگاهی مشاهدات

دانشگاهی - شناسایی مواد - مستندنگاری - نمونه برداری) ۱۱۱

سخن آخر ۱۳۹

فهرست منابع ۱۴۳

پیشگفتار

نقش هنرمند در جایگاه ایجاد فضای معنوی بسیار مهم و قابل تأمل است. هنرمندان این مرز و بوم از دیرباز تاکنون بر پایه منابع معنوی دینی، حقیقت روح و ارزشهای اعتقادی خود، با خلاقیتی وصف ناپذیر آثاری را خلق کرده اند که همواره جنبه های عرفانی، اعتدال، متانت و بصیرتی عقلانی در آن حکمفرماست. تاریخ هنرهای ایران گسترده تر از آن است که بتوان با صلاحیتی شایسته و یکدست بر همه جهات و جوانب آن احاطه یافت لذا توان مولفین، به گردآوری تحقیقی موجز انجامید. بر دپای هنر گچ بری در بناهای ایران دوره باستان و دوره اسلامی. کتاب حاضر دارای یک مقدمه و پنج فصل می باشد که فصل اول آن جستاری است در تاریخچه هنر گچ بری در دوره های تاریخی قبل از اسلام و فصل دوم نیز به بررسی تاثیرات اسلام و هنر اسلامی بر سیر تحول این هنر با اشاره به دوره های تاریخی پس از اسلام می پردازد. در فصل سوم مراحل عملی گچ کاری با ذکر

استادان شهر این هنر و و شناخت انواع گچ و ویژگی های آن ، ابزار کار گچ بری و انواع طرح و ... مورد مطالعه قرار گرفته است و فصل چهارم نیز به انواع تزئینات گچی با شناسایی جزئی آن می پردازد. فصل پنجم کتاب نیز شرح عملیات نمونه سازی در انواع تزئینات گچی را با ذکر نتایج بدست آمده توسط محققان مورد نظر قرار می دهد. این کتاب می تواند منبع مناسبی جهت تحقیقات دانشگاهی و آموزشکده های فنی و حرفه ای مرتبط با انواع رشته های هنری باشد که دروس تخصصی تاریخ هنر ایران ، تاریخ هنر جهان ، فرهنگ و تمدن ایران قبل و بعد از اسلام در سرفصل دروس ایشان قرار دارد. امیدوارم نقایص کتاب در نظر صاحب نظران و همکاران گنجینه ی علم تاریخ و هنر شناسی ، قابل اغماض باشد و گردآوری مطالب این کتاب بر اندوخته های دانش پژوهان هنر ایران بیفزاید.

معماری ایران، بی شک معماری ای بسیار ظریف است. سراسر فضاها و نماهای آن پر است از کاشی کاری، آجر کاری، گچ بری، نقاشی، آئینه کاری و ... که با نقوش حیرت آور هندسی و گیاهی و با حجم پردازی های شگفت، مثل مقرنس و کاسه سازی، همراه با فن آوری های نفیس مانند معرق و منبت و ... همراه می شود. این هنرهای تزئینی که در گذر زمان به هنرهای مستقل تبدیل شده اند، همواره ابزار مهمی در دست معماران و طراحان و هنرمندان اند تا به خلق فضاها و مطلوب نائل آیند. در کتاب حاضر سعی شده تا یکی از این هنرها را که از دوران باستانی ایران تا کنون، حائز اهمیت بوده، مورد تحقیق قرار گیرد. انگیزه این تحقیق البته جمله ای بود از کتاب تاریخ معماری اثر آقای آگوست شوازی که ما را بر آن داشت تا مغایرتهای ذهنی خود را با این گفتار به چالش بکشیم. و اما مطلب مورد ادعا از سوی ایشان این بود که "در تمام معماری های زاینده هنر ایرانی، گچ بری نقش کاملاً محدودی را بازی می کند. هنر ایران با استفاده منحصر به فرد از آجر، جز یک گچ بری مبتدی چیز دیگری نمی توانست داشته باشد و..." پیداست که به عنوان یک ایرانی که در اکثر بناهای تاریخی کشورش آثار بدیعی از این هنر

را مشاهده کرده ، نمی توان از کنار این سخن به راحتی گذر کرد. لذا بر آن شدیم تا آثار فراوان این هنر را در گذر تاریخ بررسی نماییم. آن چه مسلم است در ایران گچ به دلیل داشتن خاصیت چسبندگی ، رنگ مطلوب ، کاربرد آن و فراوانی و ارزانی و در دسترس بودنش ، همواره مورد توجه هنرمندان بوده است. ضمن اینکه قابلیت هایی چون شکل پذیری و تغییر پذیری آسان و زمان گیرش آن نیز به این کاربرد افزوده است. شواهد باستانی نشان می دهد که تاریخ ساخت گچ به پیش از ساختن خشت و پخت آن به صورت آجر بر می گردد. سابقه این هنر را در ایران به تمدن عیلام نسبت داده اند چنانچه در هفت تپه (شوش) آثاری از گچ بری یافت شده است. در دوره های هخامنشی و اشکانی و ساسانی و ... این هنر رشد و توسعه پیدا کرد اما آثار بدست آمده از دوره ساسانی ، با نقش مایه های گوناگون حیوانی و گیاهی که با مهارت بسیار حلق شده مبین شکوفایی این هنر در این دوره است. در اهمیت و جلوه بی بدیل این هنر در دوره اسلامی نیز به بیان این جمله از گرابار محقق هنر اسلامی بسنده می کنیم. وی در کتاب شکل گیری هنر اسلامی می نویسد "دومین ویژگی هنر اسلامی که توجه گر مطالعه زینت

کاری ، صرف نظر از فن است ، اهمیت خارق العاده و بدیع گچ
بری است " . (گرابار ، شکل گیری هنر اسلامی ، ص ۲۱۳) .
بی تردید آثار ارزنده معماری ، نتیجه گردآمدن و وحدت
گروههای متعددی از هنرهای سنتی ایران است که به اثر معمار
عنا می بخشد ؛ بسیاری از استادکاران این هنرها در کنار معماران و
بنایان سنتی توانسته اند هنر خود را به کمال برسانند و بسیاری
دیگر با یاری آن ها ثمره و نتیجه کارشان را عرضه داشته اند . هنر
گچ بری نیز از هنرهای وابسته به معماری است که از در هر منطقه
و دوره زمانی ، شکل و سبک مخصوصی خود را ایفا نموده است . از
آراستن سطوح داخلی بنا تا چفت گیری و ابزارزنی طاقچه ها و
تزئینات . برای مثال در اهرام ثلاثه مصر از گچ به عنوان ماده
چسبنده مقاوم بعد از ازاره در بین سنگ ها و جهت کلاف سازی
از آن استفاده شده است اما به کاربردن تزئینات گچی در دیوارها
روش معمول د شهرهای ایران و عراق بوده است . در دوره
اسلامی نیز پوشش سطح بنا آن چنان کامل شد که تقریباً تمام
زمینه را در بر می گرفت که این نوع از گچ بری در سراسر دنیای
اسلام منتشر شده و از مهم ترین ارکان هنر اسلامی گردید .

امید می رود که مطالب کتاب آنچه را که خواننده انتظار دارد از
هنر گچ بری و گچ کاری بداند را به ایشان منتقل نمایند.

www.ketab.ir